

FÚZFA BALÁZS

Álmok a romlás lassításárólTÓTH CSABA *KÜLDETÉS* CÍMŰ RETROSPEKTÍV KIÁLLÍTÁSA ELÉ¹

„Az ismételés transzcendens volt
és az is marad.”
(Kierkegaard)

Bizonyos, hogy az ember mindig szabad szeretett volna lenni?

Bizonyos, hogy az ember mindig szabad szeretett volna lenni.

Tóth Csaba messzeségeket szemközbe exponáló festészete bő három évtizede – látszólag – egyszerű eszközökkel dolgozik. Monokróm színezéssel, leginkább négyzet alakúra szerkesztett álmokkal, közepes vagy annál is nagyobb méreteekkel. Ám ha csak a legegyszerűbb lehetőséget nézzük, akkor is minimálisan három jelentésréteget vetít egymásra vásznain az alkotó: először megidéz bennünk egy már akár több évszázada keletkezett festményt, amelyre ráír egy vagy néhány szót latinul. E két réteg két művészi látás- és kifejezés-mód egyben, hiszen a szövegszerűség és a vizualitás máris erősen reflektál egymásra. E reflexió generálja a harmadik réteget, a kész, „megírt”, „átírt”, „ráírt” képet (sajnos nincs megfelelő szó nyelvünkben arra, amit Tóth Csaba tesz a korábbi festményekkel) –, mely előtt majd biztosan megáll a kíváncsi tekintet, mert rögvést észleli, hogy ezeket a képeket nemcsak nézni kell, hanem olvasni is, azaz a továbbiakban a látás és az olvasás teremtette gondolatokat és érzéseket vetítjük egymásra magunkban, s fűzünk hozzájuk sokféle újabb (ön)reflexiót, miközben kavarnak ben-

nünk a szerzeágazó, végül aztán majd talán mégis egyfelé tartó asszociációk.

A négyzet alakúra szerkesztéssel festőnk bátran újrakomponálja Leonardót, Csontváryt, Szónyit, Derkovitsot, fél Nagybányát, Brueghelt, Cézanne-t és mindenkit, akivel csak találkozik sajátos szellemi-művészeti utazása során. Belegyömöszöli őket egy általa kreált, zárt formába, azaz a felülírásokkal a saját világába hívja és írja át őket. Vagyis nemcsak fest, mint ahogyan egy festő festeni szokott, hanem újraértelmezi, sőt radikálisan új összefüggésrendszerbe helyezi a festészet egész történetét. Ehhez nem kis bátorság kell, de talán éppen ettől a bátorságvállalástól lesz olyan nyugtalanító eme módszer, ezért lesznek Tóth Csaba képei az első látásra mutatott, stilizált harmóniájuk ellenére a vászon mögötti belső izzás miatt a földtől kissé elemelkedtek. Az alkotó ugyanis tudja, hogy kisebb dolgokba nemigen érdemes belekeverednünk rövidke ittlétünk során, mint a József Attila-i „határolt végtelen”-nel való párbeszédbe. S mivelhogy a „feldolgozandó anyag”, azaz a festészet története és az újraértelmezés feladata is végtelen, ezért van még teendő egy-két évszázadig a művész számára akkor is, ha csak a legjavát festi-írja újra a már létezőnek.

Ha az kell az újraértelmezéshez, akkor Tóth Csaba kegyetlenül levág egy-egy darabot az eredetiből innen-onnan, hogy beleférjen az ő „négyzögletűen kerek” világába (tisztetlet Lázár Ervinnek!). Neki azért kell az Egész, mint Adynak, hogy darabokra törje, és aztán újra összerakja úgy, ahogyan végül is mindannyian a magunk Egészére vágunk életünk

¹ Elhangzott kiállítás megnyitóként a szombathelyi Agora Művelődési és Sportházban 2024. május 30-án.

során, s miközben gyalogolunk felé, általában el is nevezzük boldogságnak.

Az avantgárdtól, a szürrealizmustól, az akcionizmustól, a performance-októl indulva jutott el alkotónk egyfajta bizonyossághoz: szerinte igenis megtalálható az út, amelynek végén ott áll a maga teljességet idéző megközelíthetlenségében, alaktalanságában, megformázhatatlanságában és mégis-bizonyosságában maga az Isten – vagy legalább a Megváltó, aki talán nem is más, mint e rendíthetetlen hit tárgyiasult megtestesülése. Tóth Csaba réseket tágító, ajtókat feszítő s távlatokat nyitó festészete el tudja hitetni velünk, hogy ez a megtalálási folyamat vizuális eszközökkel megragadható, ábrázolható, másoknak elmondható és átadható. Ahogy a költők tollal, a zenészek gordonkával és zongorával meg dobpergés-sel, úgy ő ecsettel szelídíti meg a Mindenséget. És abból a másik birodalomból, a szavakéból is ideilleszt néhány súlyosabbat, csak hogy közelebb érezhessük magunkat az elérhetetlen bizonyossághoz. Mert csalóka remény ez, tudja ő is, mint ahogy Arany János óta mindannyian tudjuk, hogy a bizonyosság soha el nem érhető – de ezzel együtt azt is tudjuk, hogy még sincs más dolgunk itt a Földön, mint hogy ennek ellenére hozzá próbáljunk közelíteni: kottával, kalapáccsal, vésővel, ecsettel, filmkockákkal és szavak átláthatatlan erdejével.

Olyan jelsűrítmények tehát ezek a képek, melyek a maguk vizualitását némi verbalitással kiegészítve összetettebben fogalmaznak, mint azok a festmények, amelyek nincsenek megszentelve (az) Írással. Tóth Csaba írás-jelei (sic!) segítségével a régi festmények megelevenednek. Az alkotó ezzel új dimenziót épít bele az ő saját világába: képei mintha hirtelenjében háromdimenzióssá válnának, amikor megszólalnak az ő Mindenség-betűi, Mindenség-szavai által.

Ne feledjük, hogy a betű maga is kép volt egykor, s évezredek alatt vált olyan elvonatkoztatássá, amely már nem kötődik közvetlenül az általa elbeszélt valósághoz. A betű elemi részecskéire bontotta szét a világot s annak minden jelentését, miközben elveszítette saját képi jelentésmezejét. A nyelv a metaforákban, metonímiákban és a szinesztéziákban, hasonlatokban – azaz a versekben – képes visszanyerni ezt a régi tulajdonságát, a képszerűségét. Ha a hieroglifákra gondolunk, akkor világosan látható a figura és a jelentés egymástól való elszakadásának folyamata. Tóth Csaba ide merül le, ezekbe a mélyrétegekbe: kép és szöveg vegyítésével úgy szakralizálja közvetlen és tágabb környezetünket mindannyiunkhoz méltóvá, hogy kedvünk kerekedik felemelkedni az ember által még nem járható magasságokba: olyanokba, ahol a jószág, a szeretet, a nyugalom, a békesség lakozik. Mint egyének ugyanis hiába szeretjük ezeket, ha mint emberiség még nem érdemljük meg őket. Ezek a grandiózus festmények azonban azzal biztatnak bennünket, hogy egyszer majd igenis elérhetjük és megtarthatjuk őket, hogy egyszer majd bizonyosan eljő közénk a nyugalom, a békesség és a szeretet. Vagy maga a kegyelem, mely Pál apostol óta tudvalevőleg „Nem azé, aki akarja, sem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené”.

Amikor Ottlik Géza 70. születésnapjára Esterházy Péter 1982-ben 250 óra alatt lemásolta az *Iskola a határon* című regényt – amely a szerzője szerint „nem szól valamiről, hanem maga a valami”,² melynek stuktúráját tudvalevőleg a fenti Pál apostoli mondat szenteli meg, csodálatos tisztelgő gesztusával egyben olvashatatlaná tette a regényt. Képpé változtatta a közel ötszáz-

2 Bende József: Ottlik Géza levele Gara Lászlónak. = *Vigília*, 2002. 2. sz. 119. p.

oldalnyi szöveget. Miközben a másoló szubjektum kivonta a szövegből az idődimenziót, azaz megszüntette a cselekmény belső és az olvasás külső idejét, aközben képpé objektíválta a regényt. Képként pedig formálisan egyetlen másodperc töredéke alatt be tudjuk fogadni – akárcsak egy festményt.

Tóth Csaba éppen ellenkező irányú gesztusaival teszi „olvashatóvá” a már létező festményeket. Szövegfragmentumaival kibontja – talán szebb, pontosabb és méltóbb lenne így: kiimádkozza – a jelentéseket a klasszikus képekből. Másképpen szólva: „visszafelé” fejt meg a valóság és a kép között teremtődő viszonyt. Ezért egyetlen pillanatot helyett legalább tucatnyi pillanatot, akár perceket is el kell töltenünk egy képe előtt, hiszen a szöveget is meg kell értenünk, nemcsak a látványt befogadnunk. A művész az újrafestett képekre rajzolt betűk, szavak segítségével, az „átszövegesítés”-sel végül is kibontja a képekből a jelentést és az időt: egyértelműsíti vizuális sugallataikat. Szelíd erőszakkal kényszeríti a szemléltőt arra, hogy ne csak nézzen, hanem lásson, sőt olvasson és értelmezzen is: a múltat, a jelent és a jövőt. A festőt, a világot és benne önmagát.

A kezek pedig, a hatalmas angyalkezek, Krisztus-kezek, Isten-kezek, emberkezek, melyek sorsunkat igazítják, kecses mozdulásaikkal, bizonyosságot dajkáló tartásukkal ránk figyelnek. Kezdeteket és végzeteket, végességet és végtelenséget dajkálnak, úgy vigyázzák ezt a csodálatos, Tóth Csabateremtette világot, amely még mindig, a Nagy Háború száz éve után és Krisztus kétezer éve után is őrzi „Az ember Szépbe szótt hitét” – amiképpen a nagy bibliai ember, Ady Endre mondja:

„Oly szomorú embernek lenni
S szörnyűek az állat-hős igék
S a csillag-szóró éjszakák
Ma sem engedik feledtetni
Az ember Szépbe-szótt hitét
S akik még vagytok, őrzőn, árván,
Őrzők: vigyázzatok a strázsán.”

(Ady Endre: *Intés az őrzőkhöz* – részlet)

Most, amikor ismét, mint akkor, minden elveszni látszik, amikor háborúk sokasága indul újra a Földön, s nem ereszt megbékélni a gyűlölség, és gyakorta úgy érezzük, más feladatunk már nem is adatik majd a jövőben ezen a Földön, mint a romlás lassítása, akkor nézzük meg a Tóth Csaba-képeken csillanó fények rezdüléseit. Nézzük meg az itt látható emberek hittől fénylő arcát, szembesülésüket a Mindenséggel, és érezzük meg az emberi voltuk méltóságára való katartikus ráismerés fel-emelő gesztusait. Lássuk meg a saját maguk legyőzhetetlenségében való hit megnyilvánulásait ezeken a réges-régi, olykor több évszázados arcokon, nézzük meg a tekintetek mélységében megbúvó alázatot, amint egy nagy festő, egy igazán nagy művész ecsetje és szövegtörmelékei segítségével kilépnek az időből, és párbeszédbe elegendenek velünk.

Nézve nézzük és látva lássuk őket – beszélgessünk velük és reménykedjünk!